

УДК 371.011.32:746.3

*Галина Ліщинська-Кравець, старший викладач
кафедри декоративно-ужиткового мистецтва та основ дизайну
Дрогобицького державного університету
імені Івана Франка*

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ВИШИВКИ

У статті розглядаються різні аспекти формування творчої активності школярів у процесі вивчення вишивки. Автор висвітлює відмінні риси традиційних та мистецько-інтерактивних освітніх практик, наводить способи стимулювання творчої активності учнів, відзначає основні етапи технології формування креативності.

Ключові слова: творча діяльність, здібності, вишивка, орнамент, технологія креативності.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні дослідники питання творчості розглядають його в різних аспектах. Так, Д.Б. Богоявленська [1] вважає, що власне творчість починається там, де перестає бути тільки відповіддю, тільки розв'язанням поставленого завдання. Тобто, там, де самоцінним є процес діяльності, а не лише її результат. Саме у цій здатності до продовження пізнання за рамками вимог заданої ситуації і проявляється сутність вищих форм творчості, здатність бачити в предметах та явищах нові якості. Таку ж точку зору мають Л.А. Гапоненко та А.Н. Лук, які вважають, що творчість – це факт нестандартного розв'язання простого завдання, здатність побачити те, що не вкладається в рамки раніше засвоєного.

Процес розуміння поняття “творчість” сам вимагає творчого підходу. У всіх судженнях вчених ми можемо прослідкувати думку, що специфічними властивостями творчого процесу, продукту та особистості є їх оригінальність, слушність, валідність, адекватність завданню. Наприклад, одне з розумінь творчості – незвичайні прояви ординарних процесів [3]. Саме творча діяльність людини робить його істотою, зверненою до майбутнього, творить його та видозмінює своє сьогодення [7].

Мета статті – показати аспекти формування творчої активності школярів під час вивчення вишивки.

Виклад основного матеріалу. Одним з головних завдань сучасної загальноосвітньої школи є виховання мислячої, творчо активної людини. Психологами доведено, що ступінь удосконалення чуттєвого пізнання залежить не стільки від розвитку органів чуттів, скільки від ступеня розвитку мислення [7]. На жаль, сучасне навчання розвиває в дітях найчастіше виконавчі

здібності, а більш складні та важливі – творчі – залишаються дуже на низькому рівні. Виховання покірних виконавців, що вміють тільки ретельно повторити готове, завчене, негативно впливає на подальший суспільний поступ. Творча діяльність, як більш складна форма діяльності, властива лише людині, а виконавча може бути перекладена і на тварин, і на машини [4].

Кожна дитина природно наділена можливостями розвиватися, а роль вчителя полягає в пошуку шляхів реалізації цих можливостей. Лише тоді кожен школяр у процесі навчальної діяльності зможе піднятися на найбільші висоти творчої активності.

У формуванні творчої активності школярів слід орієнтуватись на їх індивідуально-психологічні особливості та психологічну готовність педагога до реалізації методів роботи з обдарованими дітьми. Вибір методів творчої роботи залежить від віку учнів, їхнього розвитку, інтересів, характеру. Але максимальний позитивний ефект виховання можна досягнути лише тоді, коли напрямки учительського, батьківського, суспільного (всі види середовища, масові засоби комунікації) виховання співпадають та є творчими за суттю, формами і характером поставлених цілей [4].

Для формування творчої активності потрібно ставити перед дітьми проблему та стимулювати їх до прийняття власного її розв'язання, а не вирішувати за них. Творче мислення починає працювати в кожній людині, коли у житті, на практиці виникають певні труднощі, перепони. Вони постають у вигляді більш чи менш складних задач, які збуджують дитячий розум, примушують мислити, шукати і знаходити відповідні рішення [6]. Проблеми формують творчу активність та творчість особистості.

До числа умов, які сприяють формуванню

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ВИШІВКИ

творчої активності, відноситься створення ситуації, що сприяє інтуїтивному розумінню ідеї розв'язання творчої проблеми, виховання необхідних здібностей, створення творчого клімату, якостей особистості творця [5]. Відомо, що створення нового творчого продукту багато в чому залежить від особистості творця та сили його внутрішньої мотивації.

Дослідники мотиваційної сфери творчої активності наголошують, що мотивація не повинна бути егоїстичною [1]. Основні мотиви – це мотиви власного розвитку та удосконалення [8].

Отже, висока цінність та вага наявності творчих потенцій як у окремого індивіда, так і у суспільства в цілому не викликає жодних сумнівів. З одного боку, творчий потенціал є універсальним історично еволюційним чинником, з іншого – індивідуальним чинником, якщо він дає людині змогу активно змінювати довколишнє середовище та власне життя. Незважаючи на те, що цієї думки дотримується більшість, творчий потенціал ще не отримав належної оцінки в багатьох сферах суспільного життя [2].

Наявні сьогодні освітні практики та методики потребують переосмислення та переорієнтації на розвиток творчо активної особистості. Проблемним залишається так зване “відкрите навчання”, яке стимулює та підтримує особистісну креативність. Одним із шляхів розв'язання цієї проблеми є розробка та реалізація освітніх практик, що базуються на тісній взаємодії з мистецтвом. Адже мистецтво покликане не лише стати основним естетично-соціалізуючим фактором, але й стимулом розвитку особистісних творчих потенцій та якостей.

Творчий потенціал особистості є системною якістю, яка виникає та існує в межах різних систем. За своїм змістом він завжди є соціальним. Передумовами формування структури творчого потенціалу людини є фізіологічні, психологічні та соціальні явища [3].

Творча активність формується за різних соціальних та культурних умов. Важливу роль у цьому процесі відіграє навчально-виховний процес, який може як стимулювати, так і обмежити творчу життєдіяльність особистості. Сьогодні багато дослідників зазначають, що можливості, які надаються системою освіти для розвитку, формування та підтримки творчого потенціалу та творчої самореалізації людини, є досить обмеженими [2].

Оскільки творча активність є соціальним явищем, слід враховувати, що вона не лише формується суспільством, а й постійно оцінюється ним з точки зору “суспільної корисності” креативної діяльності особистості. Таким чином, великого значення набувають підтримка таланту та створення сприятливих умов для його розвитку та реалізації.

Одним із основних методів формування творчо налаштованої особистості з потенційними можливостями до активного перетворення дійсності є мистецько-інтерактивні освітні практики або “уроки творчості”. Вони передбачають залучення учнів не лише до споглядання творів мистецтва та їхнього аналізу, а й до активної творчої діяльності під час навчання. Метою мистецько-інтерактивних освітніх практик є пробудження і розвиток креативних якостей, духовного потенціалу, формування позиції творця, виховання креативного

Показник	Традиційні освітні практики	Урок творчості
Орієнтація	На стандарти	На варіативність
Вектор часу	Реконструкція минулого	Споглядання майбутнього
Мотивація	Оволодіння знаннями	Самореалізація
Характер інформації	Несуперечність, пропонується в “готовому” вигляді, маніпуляція чужими ідеями	Альтернативна, здобувається самостійно, продукування власних ідей
Процес пізнання	Засвоєння стандартів, чужого досвіду	Перетворення, відкриття
Тип мислення	Конвергентне (логічне)	Конвергентне і дивергентне (творче)
Результати	Заплановані, відомі	Вірогідні, невідомі
Суб'єктно-об'єктні відносини	Учень – об'єкт навчання	Учень – суб'єкт пізнання, творчості
Технології	Імітаційні, репродуктивні	Проблемні, евристичні, креативні, арт-технології
Функції педагога	Вплив	Взаємодія, супровід
Наслідки	Тезаурус академічних знань, алгоритми	Рефлексія актуальних досягнень та мотивація перспектив

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ВИШИВКИ

ставлення до себе та оточуючого середовища. Результатом використання мистецько-інтерактивних освітніх практик є підвищення інтересу учнів до візуальної інформації: вони у найдрібніших деталях запам'ятовують побачені твори мистецтва; багато часу проводять за вишиванням, малюванням, ліпленням; дуже серйозно відносяться до своїх художніх занять, отримуючи від них велике моральне задоволення; оригінально використовують засоби художньої виразності при створенні художнього твору; експериментують з використанням як традиційних, так і нетрадиційних матеріалів; свідомо створюють композицію творів декоративного мистецтва; їх твори включають багато деталей, відрізняються за композиційною побудовою, кольором та конструкцією; роботи їх оригінальні.

З метою заохочення та виховання творчих якостей особистості необхідно розглянути структуру цієї системи, в якій має розвиватися креативність, виявити ті умови, які сприяють або перешкоджають цьому. Саме тому постає потреба виокремлення відмінних показників традиційних та мистецько-інтерактивних освітніх практик.

Загальновідомо, що у процесі навчання необхідно опиратися на наявні в учнів інтереси. Та значно важливіше формувати у них пізнавальні інтереси, а для цього потрібно всебічно вивчити їх. Інтересом до вишивання як одного з видів декоративно-ужиткового мистецтва можна назвати будь-яке позитивне ставлення до нього. Це ставлення учнів вчителів треба знати для формування в них інтересу до вишивання, але його далеко не досить. Для справжнього пізнавального інтересу та формування творчої активності учнів під час вивчення мистецтва вишивання характерне

розуміння значення та мети пізнавальної діяльності і позитивне ставлення до неї, а також наявність мотивів, що виникають у процесі творчої діяльності учнів і спонукають займатись ним.

Можна навести наступні **способи стимулювання творчої активності** учнів, які використовуються у процесі занять вишивкою:

1. Забезпечення сприятливої атмосфери під час занять з вивчення вишивки. Доброзичливість з боку вчителя, його відмова від висловлювання оцінок та критики на адресу учня сприяють вільному прояву дивергентного мислення, яке характеризується чотирма якостями: **швидкістю, гнучкістю, оригінальністю, точністю**.

2. Збагачення навчальної бази різноманітними творами вишивального мистецтва, екскурсій до музеїв, на виставки з метою розвитку допитливості учнів.

3. Відзначення висловлених оригінальних ідей щодо створення композиції, підбору кольорів майбутнього вишитого виробу, технік його декорування та ін.

4. Забезпечення можливостей для вправ та практики: наявність інструкційних карт з вивчення технік вишивання, виготовлення учнями тренувальних рушничків зі зразками вивчених технік.

5. Використання особистого прикладу вчителя творчого підходу до розв'язання поставлених проблем.

6. Надання учням можливості активно задавати запитання щодо різних аспектів вивчення вишивки.

З метою активізації творчого мислення учнів вчителів необхідно глибоко розуміти основні його процеси та під час занять з вишивки вдало підбирати фрази, ключові слова, запитання, які стимулюватимуть школярів до активного пошуку нестандартних розв'язань поставлених перед ними творчих завдань:

Процеси мислення	Ключові слова і фрази
Пізнання	Перерахуйте елементи орнаменту, розкажіть історію вишивки, встановіть рапорт орнаменту, опишіть кольорову гаму, назвіть символи вишивки.
Розуміння	Розкажіть своїми словами про традиції вишивки, опишіть вишитий виріб, що ви відчуваєте, покажіть взаємозв'язок між елементами орнаменту, поясніть смисл окремих елементів.
Застосування	Продемонструйте техніку вишивання, поясніть правила підбору ниток, скористайтесь цим, щоб виконати...
Аналіз	Розкладіть орнамент на складові, поясніть правила підбору кольорової гами, порівняйте орнаменти, класифікуйте техніки вишивання, розмістіть у порядку...
Синтез	Розробіть нову композицію, створіть, що буде, якщо..., придумайте інший варіант, чи є інша причина?
Оцінка	Встановіть норми, відберіть і виберіть, зважте можливості, висловіть критичні зауваження, виберіть те, що вам найбільше подобається; що ви думаєте про...

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ АКТИВНОСТІ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ВИШИВКИ

Технологія формування креативності дуже складна. В ній можна виділити кілька етапів:

1. Визначення рівня креативності кожного учня.
2. Визначення перспектив розвитку креативності і врахування індивідуальних особливостей учнів.
3. Розробка системи знань, спрямованих на розвиток креативності.
4. Організація творчої діяльності учнів.

Виявляється, що навчити творчості взагалі до успіху не веде. Тому необхідна система роботи і перш за все вивчення особистості учня.

Помічено, що креативна (творча) якість проявляється в комплексі зі станом здоров'я, нервової системи, характером, химерністю, здібністю до незвичайних рішень і вчинків. Тому на початковому етапі вивчення вишивання доцільно провести серію занять, які дають змогу встановити ступінь:

а) прийомів роботи учня, розумових операцій, реальних досягнень в певній сфері знань з точки зору новизни, самостійності;

б) комплексу морально-інтелектуальних спонукань, установок інтересів і мотивів, що визначають мету здійснення тих чи інших дій, вчинків і поведінки в майбутньому;

в) темпу, інтенсивності, рівня навчальних досягнень;

г) здібностей учня.

Враховуючи, що здібності – це сукупність природного і набутого, їх можна розвивати в процесі навчання. Здібності до вишивання включають в себе особливості органів чуття і моторики (добра організація, почуття часу, простору, швидкість реакції, здібність до автоматизму роботи руками) та здібності психічних процесів (аналітико-синтетичні якості, розвиток асоціативного мислення, здібність до абстракції, оперування символами, образне мислення, ситуативність, кмітливість, терпіння, акуратність, методичність в роботі, високий рівень уваги).

Для виявлення здібностей до вишивання та творчої активності учнів використовуються дані психологічних анкет, повсякденні психологічні спостереження та висновки після різних форм роботи.

На початковому етапі вивчення вишивки доцільно провести серію занять, на яких навчити учнів: читати схеми вишивок та технологічні схеми, інструкційні карти, працювати з ілюстративним матеріалом, допоміжною та довідковою літературою, ознайомити з матеріалами та інструментами для вишивання, обладнанням, правилами безпечної праці під час вишивання, навчити різним прийомам графічного

зображення орнаментів, конспектування, складання схем, працювати з натуральними зразками старовинних вишивок, бачити проблеми створення композицій і шляхи їх розв'язання.

Так, для визначення рівня індивідуальних досягнень та встановлення кількісних і якісних індивідуальних і психологічних відмінностей можна використати критеріально-орієнтовні тести і відкрити шлях діагностування і корекції особливостей. У ролі критерію в таких тестах виступають конкретні знання, вміння та навички.

Тести на **обізнаність** дають змогу перевірити як володіє учень такими прийомами розумової діяльності як синтез, аналіз, порівняння.

Наприклад, на занятті з вивчення композиції учні отримують та розв'язують такі завдання: **1.** Встановіть, до якого типу належить орнаментальна композиція? **2.** Визначте тип симетрії. **3.** Який тип подібності зображено на рисунку? **4.** Як розчленовано форму? **5.** Дайте характеристику єдності композиції. **6.** Розгляньте орнамент та встановіть його тип симетрії.

Аналіз результатів виконаних завдань дасть можливість зробити висновок про рівень засвоєних знань – абстрактне чи конкретне домінує в того чи іншого учня, а також дає змогу діагностувати рівень сформованості розумових дій, що лежить в основі мислення:

а) репродуктивний (копіюючий) – з стихійною стадією розвитку – це найнижчий тип, де учень показує лише те, що він здатний до відтворення знань і може працювати лише при наявності алгоритмів;

б) конструктивний (напівстихійний) – показує, що учень має знання, уміння і навички користуватися при аналогії в подібних ситуаціях;

в) творчий (дослідницький) – з свідомим розвитком, показує, що учень може самостійно використовувати знання, здатний до самокорекції знань. Має інтерес до пошуків невідомого, невідповідностей. Може побачити і сформулювати проблему, шукає шляхи її розв'язання, чітко формулює результати своєї роботи. Тобто це є найвищий ступінь креативності, коли учень всю роботу виконує сам, йдучи власним шляхом.

Визначивши рівень розвитку учнів, вчитель планує перспективи розвитку креативності з урахуванням індивідуальних особливостей учнів за допомогою подібних завдань.

Якщо для учнів з репродуктивним рівнем розвитку дають прості завдання, то з творчим дають складніші, наприклад: "Створіть композицію орнаменту рушника, яка базувалася б на принципі єдності композиції".

Так, при вивченні технік вишивання можна

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com